

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 26.10.2022
Kabul Tarihi / Date Accepted : 11.12.2022
Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2022
Yayın Sezonu / Pub. Date Season : Güz / Autumn

Türkülerde Gurbet Teması

Haluk YÜCEL*

Anahtar Kelimeler:

Gurbet,
Türkülerde Gurbet,
Etnomüzikoloji,
Halkbilimi

ÖZ

Türk tarihinde göç ve göç yolları sosyolojik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde gelişen bu göçlerin ana nedeni iklimsel değişiklikler, savaşlar, yaşanan kıtlıklar gibi küresel etkilerden dolayı gerçekleştirilen kitlesel bir hareket olabileceği gibi bazen de daha iyi bir yaşam fırsatı için ya da evlilik gibi nedenlerden dolayı iç ve dış göçler gerçekleşmektedir. Her göç beraberinde gurbet acısını ve sıla hasretini getirir. Türkler, duygularını, hasretlerini, sitemlerini, içinde yaşadıkları toplumun her türlü sevinç ve sorunlarını geçmişte olduğu gibi günümüzde de türküler aracılığıyla dile getirmektedirler. Türkülerde gurbet temasını inceleyen bu çalışmada türkü sözlerinde gurbetin nedenleri ve etkilerine dair çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Sonuç kısmında ise Türkiye'nin pek çok yöresinde dilden dile dolaşan TRT Türk Halk Müziği Kırık Hava Repertuarı ve TRT Türk Halk Müziği Uzun Hava Repertuarında kayıtlı türkülerdeki gurbet teması türkülerde nasıl ifade edildiği incelenmiştir.

The Theme of Absence from Home in Folk Songs

Keywords:

Absence from home,
Absence from home
in Folk Songs,
Ethnomusicology,
Folklore

ABSTRACT

Migration and migratory paths emerge as a sociological situation in the Turkish history. The main reason of these migrations which developed in the historical process, may be a mass movement due to global effects such as climatic changes, wars, and famines, while the reason of internal and external migrations may be sometimes the pursue of a better life opportunity or marriage. Every migration brings along the pain arising from absence from home and homesickness. Turkish people express their feelings, longings, reproaches, all kinds of joys and problems of the society they live in, through folk songs, as they did in the past. In this study, which examines the theme of absence from home in folk songs, various classifications have been made about the causes and effects of the theme of absence from home in folk songs. In the conclusion section, how the theme of absence from home is expressed in the folk songs recorded in the TRT Turkish Folk Music Broken Melody Repertory and TRT Turkish Folk Music Long Melody Repertory, which is circulating in many regions of Turkey, has been examined.

* Doç., Dr. Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Türk Müziği Bölümü Öğretim Üyesi, hy.musiki@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3795-4727

GİRİŞ

*Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim, Mevlâ kerimdir.
Derman arar iken derde dâş oldum,
Ağlama gözlerim, Mevlâ kerimdir¹.*

Türkülerin söz varlıkları dil bilimcileri için önemli bir konu olarak ele alınıyor olsa da türkü sözlerinde geçen kavramlar melodilerle iç içe geçerek içinde doğduğu ve yaşadığı coğrafyanın kültürel renklerini taşımasından dolayı bilhassa etnomüzikoloji için son derece önemli kaynaklardır. Etnomüzikoloji, müziğin teorik kısmından çok kültürel boyutunu disiplinlerarası yöntemlerle analiz etmektedir. Bu noktada Anadolu'nun her karış toprağında üretilen türkülerin oluşum evresi, konu ve içerikleri önem arz etmektedir.

Toplumun kimlik nişanesi olan türkülerin bestecileri, türkülerin icra edildikleri yer ve mekânları, türkünün vücut bulduğu coğrafyanın özellikleri kadar nesilden nesile, kulaktan kulağa aktarılarak gelen türkü içerik ve sözleri halkbilimi çalışmaları açısından önemli veri kaynaklarıdır. Bundan dolayı türküler, insan ve toplumla iç içe olduğu kadar yörenin fiziki ve beşeri özelliklerinin yaşama etkisi sebebiyle coğrafyayla da iç içedir.

Mirzaoğlu'na göre halk türküleri, Sanat yaratımı olması yanında, sözlü tarih verileri olarak da işlev gören halk türküleri sosyal tarihimize ışık tutarlar (2019: 851).

Türkülerin sözleri ve konularıyla araştırmada ana kaynak olarak TRT Türk Halk Müziği Kırık Hava Repertuarı ve TRT Türk Halk Müziği Uzun Hava Repertuarında kayıtlı 6000 civarı türkü içerisinde 478 türkü taranmış ve çeşitli konularda yazılmış gurbet içerikli türküler tespit edilmiştir. İncelenen 478 türkü içerisinde 55 türkünün gurbet teması içerdiği görülmüştür.

Türkülerde Gurbet Kavramı

Türkü konularının sınıflandırılması zorluklarına dikkat çeken Vural, bu alanda yapılan çalışma sayısı kadar konu sınıflamasının mevcut olabileceğini ifade etmektedir (2018: 3). Bununla birlikte türü ne olursa olsun türkülerin büyük çoğunluğunda gurbet teması işlenmiştir. Öyle ki bazen bir türkü içinde birbirine yakın konular iç içe geçmiştir.

Yine de basit bir şekilde türkülerini çeşitlerine göre sıralamak gerekirse:

Lirik Türküler

Doğayı Konu Alan Türküler

Oyun ve Dans Türküleri

Anlatı Türküleri

Taşlama Türküler

İş Türküleri

Olay Türküleri

Öğütlemeli Türküler

Tören Türküleri

Atma Türküleri vb.

Yukarıdaki sınıflandırmada gurbet türkülerini daha çok lirik türküler içerisinde ele almak gerekmektedir. Bu tür türkülerde aşk, seveda, gurbet temaları sıklıkla ele alınmaktadır. Bununla birlikte bir olayın sonrasında yakılan olay türkülerinde de gurbet teması işlenebilir. İş bulmak için şehir hatta ülke değiştiren insanların başına gelen tüm olaylar bu katagoride ele alınabilir. Ancak

¹ Gurbet elde bir hal geldi başıma TRT Repertuar No 3583

ağırlık olarak gurbet konusunu lirik türküler sınıflandırmasında ele almak bütüncüllük bakımından daha akılcı bir olacaktır.

Gurbet en basit tabiriyle kişinin doğup büyüdüğü bir yerden çeşitli sebeplerden dolayı ayrılarak başka bir yerde ikamet etmesidir. Bu durum insan yaşamında pek çok farklı duyguyu da içinde barındırmaktadır. Sıla, özlem, memleket hasreti, aileden ve yakın çevreden uzak kalmanın kişi üzerindeki olumsuz etkisi bunlardan sadece bazılarıdır. Bu duygular türkülerde de konu olmaktadır. Hatta Anadolu'da bazı yörelerde gurbet temalı türküler sıklıkla yakılmıştır.

Yalçınkaya'ya göre, Gurbet, Arapça bir kelimedir "gariplik, yabancılık; yabancı yerde bulunma; vatan harici yer", anlamındadır, bu kelime ile bağlantılı olarak Arapçada iki sülâsî mücerred masdar daha vardır: garb ve garâbet. Garb "güneşin battığı yer; gözden kaybolma", garâbet "şaşılacak şey" anlamlarını taşır... Divan edebiyatında sevgiliden ayrılık gurbettir. Âşık da bu nedenle sevgilisi uğruna evinden barkından (hanuman) ayrılmış, hatta canından bile vazgeçmiş kimsedir, yani garibdir (2018: 323-324).

TRT Türk Halk Müziği Kırık Hava Repertuarı ve TRT Türk Halk Müziği Uzun Hava Repertuarında kayıtlı türküler konuları bakımında incelendiğinde Anadolu coğrafyasında gurbet temasının çok yaygın bir şekilde derlendiğini görmekteyiz. Sivas, Elazığ, Kayseri ve Kastamonu türkülerini buna örnek gösterilebilir. "Bir toplumun içinde yaşamış olduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu, çevresi ile olan kültürel etkileşimi o bölgeye ait türkülerin oluşmasına imkân sağlar. Türkülerin meydana gelmesinde kültürel, tarihsel, inançsal faktörler yanında coğrafi özelliklerin de etkisi olmuştur" (Yücel, 2016: 409).

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde gurbet temalı türkülerin sözel içeriklerinin incelenmesine yer verilmiştir. Gurbet temalı türküler farklı başlıklar halinde belirlenmiş ve örneklendirilmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak çalışmak için gurbete çıkmak zorunda kalanların durumlarına yazılmış türkülerde yer verilmiştir. Daha sonra sırasıyla askerlik gibi vatani görev için gurbete çıkmak, hapis gibi zaruretten gurbete çıkmak, ayrılık hissiyatında gurbet, evlilik için gurbete çıkmak gibi temalara yer verilmiştir. Gurbet türkülerinde, gurbete çıkanların yaşam zorluklarını dile getiren temaların dışında gurbetçi yolu gözleyenlerin duygularını ifade eden türküler de çok sayıda bulunmaktadır. Daha çok kadın ağzıyla yakılan bu türküler büyük şehirlere göç eden ve çalışan erkekler için yakılmıştır.

1-Çalışmak için Gurbete Çıkmak

Hangi sebepten ötürü olursa olsun göçlerin gerçekleştirilmesi halk edebiyatında gurbet temasını çağırıştır. Göç ve Göçmen edebiyatının ana mahsulü gurbetin insan üzerindeki etkisidir. Sıkıntıları, özlemleri bir kenara bırakacak olursak yakılan her türkü, derlenen her melodi müzik kimliğimiz için oldukça önemlidir. Yücel (2021: 206), geçmişten günümüze uzanan süreçte Türk tarihinde yaşanan göçlerle ilgili sebeplerin başında iklimsel olaylar ve savaşlar geldiğini belirterek Orta Asya'dan Avrupa'ya göç hareketliliğine işaret etmiştir. Bununla birlikte özellikle 1950 sonrası ekonomik amaçlar için Almanya başta olmak üzere Avrupa'ya Türk işçi göçü yapıldığını ifade etmiştir.

1950'li yılların başından itibaren Türkiye'de küçük yerleşim yerlerinden büyük şehirlere doğru büyük bir göç dalgası başlamıştır. Ekonomik sebeplerin ilk sırayı aldığı bu göç gerçeği beraberinde birçok sosyo-kültürel problemleri de getirmiştir. Bilhassa İstanbul'a yapılan bu göçler metropoldeki kültürel kimliğe etki etmiş ve İstanbul içinde Anadolu'nun hemen hemen her yöresinden binlerce yurttaşın iç içe yaşadığı bir kültürel-kitlesel harekete bürünmüştür. Bununla birlikte, düzensiz bir şekilde gerçekleştirilen bu göçlerde özellikle İstanbul'da, sağlık, ulaşım, barınma, eğitim gibi oldukça önemli toplumsal sorunlar meydana gelmiştir. İstanbul'daki tarihi pek çok ilçenin

ilerleyen zamanlarda artan göçlerle beraber demografik yapısı da değişmiştir. Kimi ilçelerin nüfus oranı bu göçler sebebiyle katbekat artmış, ancak yeterli düzeyde alt yapı sağlanamamıştır. Bu göçler İstanbul dışında Ankara, Bursa, İzmir gibi şehirlere yapılırken; başta Doğu Anadolu, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki şehirlerde nüfus azalmaları ciddi şekilde gözlemlenmiştir.

Türk tarihinde de göç gerek iklimsel gerekse savaşlar sebebiyle Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru bir hareketlilik göstermiştir. Ancak bilhassa 1950 senesinden sonra ekonomik amaçlar için bilhassa Almanya olmak üzere Avrupa'ya Türk işçi göçü yapılmıştır.

Resim1.İstanbul'a işçi olarak gelen işçiler

<http://www.sendikalhareketler.com/2021/06/istanbula-koylu-gocu-ve-15-16-haziran.html?m=0>

Sıla hasretiyle büyük şehirlere çalışmak için yollara düşenlerin yaktıkları türkülerden örnek vermemiz gerekirse;

Anadolu'nun pek çok şehir ve kasabasından İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlere işçi göçü verilmektedir. Evlerinden, ailelerinden ayrılarak göçmek zorunda olan kimseler için gurbet her zaman beklenen gibi geçmez. Sıkıntısına derman aramak için çıkılan bu gurbet yolculuğu bazen gönül sızısı, ayrılık gibi başka dertleri de getirir. Bu noktada her şey için Mevla'ya sığınmak, dermanı O'nda aramak türkülere yansır.

Aşağıdaki Erzincan türküsü buna bir örnektir.

Gurbet elde bir hal geldi başıma,

Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir.

Derman ararken derde düş oldum,

Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir. (TRT Repertuar No 3583.)

Çalışmak için İstanbul'a gidip orada yaşam mücadelesi veren erkekler uzunca bir süre memleketlerine gelememektedir. Bu durum memleketlerinde bekleyen eşleri için de ayrı bir zor geçmektedir.

Aşağıdaki Kütahya türküsü buna güzel bir örnektir.

A İstanbul (beyim aman) sen bir han mısın?

Varan yiğitleri de (beyler aman) yudan sen misin?

Gelinleri yarsız goyan (bidanem) sen misin?

Gidip de gelmeyen (beyler aman).(TRT Repertuar No 163.)

Aşağıdaki Kayseri türküsü de çalışmak için İstanbul'a gidip uzun yıllar köyüne dönmeyen, onun yolunu gözleyen bir eş için yazılmıştır. Türküden de anlaşılacağı gibi iş için İstanbul'a giden ama çeşitli sebeplerden dolayı sılaya gidemeyen eş için hissedilen endişe dile gelmektedir.

*Yârim (Ağam) İstanbul'u mesken mi tuttun (Aman) ?
Gördün güzelleri beni unuttun (aman) .
Beni evinize köle mi tuttun (aman)?
Gayri dayanacak özüm kalmadı aman.
Mektuba yazacak sözüm kalmadı aman. (TRT Repertuar No 2553.)*

2- Askerlik İçin Gurbete Çıkmak

Türk halk müziğinde türkü konuları arasında asker türkülerinin ayrı bir yeri vardır. Türk milleti tarihin her döneminde askerliğe önem vermiştir. Bazen askerliğe giden bazense vatani hizmetinde şehit veya gazi olan askerler için ağıtlar, türküler yakılmıştır. Baba ocaklarından çıkıp bu kutsal görevi yerine getirmek için gurbete düşen askerlerin duygularını, geride bıraktıkları yakınlarının özlemlerini, evlat yolu gözleyen ana-babaların hislerini bu türkülerde gözlemlemek mümkündür. Anadolu'nun dört bir yanında vatani görevleri için göreve giden, meskenlerinden ayrılp gurbete düşenler için türküler yakılmıştır. "Askeri türküler yalnızca askeri kahramanlıkları değil, askerlik ve savaş dışında yaşanan önemli bireysel kahramanlıkları ve yiğitlikleri de konu almıştır" (Akt.İrtürk, 2019: 11, Büyükyıldız, 2015: 188).

Aşağıda örneği verilen Erzincan türküsü gurbet ve askerlik temalarını çok iyi işlemektedir. Birinci Dünya Savaşında doğu cephesinde gerçekleştirilen ve çok sayıda askerimizin şehit düştüğü bir düşman baskının sonrası yazılan bir türkü vardır. Türküde savaşın çok zor şartlarda gerçekleştiği ve ölü yararlıların her gün arttığı ve bundan dolayı gurbete kara haberlerin gittiği belirtilmektedir. Türkü son derece ince duygularla yazılmış ve çok etkileyici benzetmelerle donatılmıştır.

*Erzincan türküsü
Şu yüce dağları duman kaplamış,
Yine mi gurbetten kara haber var?
Seher vakti bu yerde kimler ağlamış,
Çimenler üstünde gözyaşları var. (TRT Repertuar No 355.)*

Bir başka gurbete giden asker temalı türkü örneğinde ise genç yaşta askere giden için tez zamanda teskere alması ve erkenden evine dönmesi istenmektedir.

*Manisa türküsü
Dam üstünde kestane,
Oğlan gider askere,
Varın söylen zabite,
Versin ona teskere,
Oynasın top hanım da oynasın.
Seni seven doymasın (TRT Repertuar No 2487.)*

Asker ve gurbet temalı en yaygın bilinen türkülerden birisi de "Şu kışlanın kapısına" isimli türküdür. Türküde vatani görev için şehirden ayrılan bir askerin, yolunu gözleyen sevgilisine duyduğu özlem duyguları ifade edilmektedir. Gurbetin, ayrılığın zorluğunu, 2 sene asker olmanın nazlı yardan uzak kalmanın sıkıntısı türküde vücut bulmuştur.

*Adana Türküsü
Şu kışlanın kapısına,
Mail oldum yapısına.
Telli kurban bağlayayım,
Asker yârin kapısına. (TRT Repertuar No 2345.)*

3- Hapishane Gibi Zaruri Durumdan Gurbete Çıkmak

Bazen yaşam insanları farklı alanlarda zorlar. Gurbete çıkmak kimi zaman büyük şehirlere hatta ülkelere yapılan bir göç hareketi olabileceği gibi kimi zaman da işlenen bir suç için hapishane uzunca bir süre bulundurur. Halk arasında mahpushane olarak sıklıkla kullanılan hapishaneleri konu alan çok sayıda türkü bugün repertuarımızda bulunmaktadır. Hapishaneler her ne kadar bir suçluyu cezalandırmak amacıyla olarak kuruluyor olsa da hapis yatanların sevdiklerinden, evlerinden ayrı kalmaları ve gurbette sıkıntı çekmeleri bakımından trajik bir durumdur. Hapishane türkülerinde gurbet kavramları incelendiğinde ağırlıklı olarak hapishane betimlemeleri, mahkûmların ailelerine olan hasretleri ve gurbette kalmaları neticesinde yaşadıkları sorunlar dile getirilmektedir.

Aşağıdaki Kerkük türküsü de gurbet ve mahpushane hissiyatını işlemektedir. Vatanından ayrı kalmanın zorluğunun dışında hapisle yargılanmasının, sevdiğinden ayrı kalmanın acısını türküde bulmak mümkündür.

*Şu vetende garip kaldım kimse sormaz halimi,
Varın söylen valideme mezet etsin malimi.
Elimden almak isterler benim nazlı yârimi,
Yağma yağmur esme rüzgâr yolda yolcum var benim,
Bahd-i sefid üzerinde kara gözlüm var benim.
İstanbul'da çevirdiler Beyoğlu'nun yolunu,
Beş on polis bir cenderme bağladılar kolumu,
Aman polis dekhil polis gevşek bağla kolumu, (TRT Repertuar No 5159.)*

Aşağıdaki Bartın türküsünde ise demir parmaklar arkasında yaşarken yaşanan idam endişesi, sevdiklerinin kendilerini özlemesi gibi hüznü temalar yer almaktadır.

*Mapushane içinde yanıyor gazlar,
Bayramdan bayrama da a canım çalınır sazlar.
Kiminin annesi ağlar kimine kızlar,
Böyle de düştüm zindana.
Yanar yanar ağlarım (TRT Repertuar No 703.)*

Aşağıdaki Manisa türküsünde ise hapishanedeki yaşamdan, 20 sene hapislik durumunun olmasından söz etmektedir.

*Verin benim nargilemi,
Kendim sarayım ben lüleli,
Nergilem tütmez oldu,
Ses soluk vermez oldu,
Yirmi sene mahpusluk a canım,
Saymakla bitmez oldu. (TRT Repertuar No 4771.)*

Hapishane türkülerde içinden çıkılması zor, derin bir çukur olarak belirtilmiştir. İçerde yatanların demir parmaklıklar arkasında hüznülenip ağladıkları ve onları bekleyen eşlerinin, nişanlılarının ve annelerinin olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Aşağıdaki Afyon türküsü buna güzel bir örnektir.

*Mapushane dedikleri bir derin guyu,
Yetmiş arşın geliyor (ay anam) galenin boyu,
Ne gelen var ne giden hemen yat uyu,
Düştüm ben bir mapusa (ay anam) yanardöner aylirim.
Demir parmaklıktan (ay anam) boyun büker aylirim. (TRT Repertuar No 1884.)*

4- Ayrılık Hissiyatında Gurbet

Ayrılık kavramı Türk halk müziğinde çok farklı temalar içerisinde kullanılmaktadır. Sevgilinin yaşadığı gönül ayrılığından, doğduğu topraklardan kopmaya ve başka diyarlarda yaşam mücadelesine düşmeye varıncaya kadar geniş bir yelpazede ayrılıktan bahsetmemiz mümkündür. Bununla birlikte dünya hayatında olmak da gerçek âlemden uzaklaşmak için tasavvufi bir ayrılık olarak düşünülmektedir. O yüzden ölüm, tasavvuf ehli için ayrılık olmayıp dünya hayatından çıkarak gerçek hayata uzanan bir vuslat yolculuğudur.

Türkülerde gurbet temasının ele alındığı bu çalışmada çeşitli sebeplerden dolayı sevgiliden ayrılmak zorunda kalınması bu bölümde ele alınmıştır. Aşağıdaki Yozgat türküsü bu türe güzel bir örnektir. Birbirlerine kavuşamayan iki sevdalının ayrılığı türküyle dile getirilmiştir.

Yozgat türküsü şöyledir:

*Aman gurbete gitmesi acıdır acı²,
Bize de vermiş ayrılık ucu.
Döndü bizim elde bir gül ağacı,
İğrandıkça dalı olsam Döndü'nün.*

Bir başka türkü örneğinde ise yârinin yolunu gözleyen ve onsuz kalmanın sıkıntısını yaşayan bir sevgilinin hisleri şöyledir.

*Kırşehir Türküsü
Dağlar dağladı beni,
Gören ağladı beni,
Ayırdı zalim felek,
Derde bağladı beni. (TRT Repertuar No 3731.)*

Gurbet kelimesi ile garip-gureba sözcükleri aynı kökten türemişlerdir. Vatanını ya da doğduğu büyüdüğü coğrafyayı terk eden kişi gariptir. Yüreğinde her zaman ailesi, evi, sevdikleri vardır. Bu durum gurbete çıkanların aileleri için de geçerlidir. Gurbetçi yolunu gözleyen aileler de o gurbeti içlerinde hissederler.

*Erzincan Türküsü
Bir yiğit gurbete gitse,
Gör başına neler gelir.
Garip silayı andıkça,
Yaş gözüne dolar gelir. (TRT Repertuar No 2067.)*

Maraşlı Zeyno'nun yârinin gurbete çıkması ve Zeyno'nun içinde bulunduğu özlem duyguları aşağıdaki türküde ele alınmıştır. Sadece gurbete gidenlerin değil, onu bekleyenlerin içinde büyük acılar vardır. Türküde Maraşlı Zeyno'nun gurbetteki sevgilisi için her gün gözyaşı döktüğü dile getirmektedir.

*Kahramanmaraş Türküsü
Yâri gurbete gitmiş,
(aman) gözleri yaşlı Zeyno,
Zeyno Maraş'ta durur,
(aman) bağrına taşlar vurur,
Yâri gurbete gitmiş,
(aman) hergün ağlayıp durur. (TRT Repertuar No 3462.)*

Bir başka türkü örneğinde ise nazlı yârinin gurbette kalışından bahsedilmektedir.

² Kaynak kişinin yorumu ile türküyü belirtilen siteden ulaşmak mümkündür. <https://www.repertukul.com/GURBETE-GITMESI-ACIDIR-ACI-1063>

Burdur Türküsü

Yağmur yağar dereleri sel alır,
Nazlı yâri gurbet elde el alır.
Yağmur yağar şu dağları ıslatır,
Çiye gelir top zülüfler ıslanır.
Yağmur yağar dam üstüne göllenir,
Nazlı yârim gurbet elde dillenir. (TRT Repertuar No 3428.)

5- Evlilik İçin Gurbete Çıkmak

Türk halk türkülerinde genç kızların evlilik için köylerinden, şehirlerinden gurbete çıkmaları, anne, baba ve kardeşlerine olan özlemleri sıklıkla ifade edilmektedir. Türkiye'nin hemen hemen her yöresinde bu ayrılıkları işleyen türküler bulunmaktadır. Evlilik çağına gelen kızların gurbete gitmeleri sosyolojik bir durum olarak ele alınması gereken bir durum olmakla beraber bu hareketlilik sadece şehirlerarası olmayıp yurtdışına da olabilir. Öyle ki 1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yapılan dış göçler beraberinde evlilik yoluyla bir harekete dönüşmüştür. Eşler gurbette çalışan eşleri için Türkiye'den ayrılmışlar ve yeni bir hayata giriş yapmışlardır.

Resim 2. Almanya'ya Çalışmaya Eş Durumu ile Giden Kadınlar
Kaynak: Arif Taş, <http://www.yenihayat.de/politika/geldik-kaldik-buraliyiz>

Evlilik yoluyla evlerinden ayrılan gelinlerin konu edildiği türkülerde daha çok hüznün vardır. Anne ve babalara olan özlemleri, onların yanlarında yaşarken ki mutlulukları bir ah çekercesine ilmek ilmek işlenmektedir.

Çankırı türküsü bu duruma iyi bir örnektir.

Üç kuş idik uçar idik havada,
Avcı da vurdu kavurdular tavada,
Kendim burda yavrularım silada,
O sebepten arzederim silamı.
Aman of a gelin of,
Ağlayı ağlayı da yuvamdan uçtum,
Çırpına çırpına gurbete düştüm,
Anamı göreydim babamdan geçtim,
Resmini göreydim kendimden geçtim. (TRT Repertuar No 4383.)

Aşağıdaki türkü örneğinde ise gurbete çıkmanın, gurbetten dönüşün zor olduğu ifade edilmektedir.

Sivas Türküsü

*Kim öldüğün kim kaldığın bilinmez (diloy diloy),
Özüm gurbet elde gözüm yumulmaz (diloy diloy),
Bir ağlarım anam bacım yok benim (diloy diloy).* (TRT Repertuar No 3794.)

Evlilik yoluyla gurbete çıkan gelinlerin duygularını en iyi anlatan türkülerden birisi de *Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar* türküsüdür. Bu türküde uzaklık duygusu ve hasretlik çok güzel bir şekilde ifade edilmektedir.

Edirne Türküsü

*Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar,
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler,
Annesinin bir tanesini hor görmesinler,
Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim,
Hem annemi hem babamı bem köyümü özledim.* (TRT Repertuar No 190.)

Eskişehir Türküsü

*Şu tepenin öte yüzü,
Buğday ekim burçağımış,
Kız anadan ayrılması,
Yalan sandım gerçeğimiş.* (TRT Repertuar No 966.)

SONUÇ

Gurbet türküleri incelendiğinde türkülerin yazılış sebeplerinin sosyolojik bir olgu olduğu ve içinde çok zaman hüznün barındırdığı gözlemlenmiştir. Türkülerin yazılmaları ve dile gelmeleri iki yolla gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki ve en yaygın olanı gurbette sevdiğini bekleyen sevgilinin (daha çok kadının) hisleri ile gerçekleşmektedir. İkincisi ise çalışmak için gurbete giden erkeklerin duygularını ifade etmektedir. Gurbete gideni bekleyen ve gurbette sıla hasretini çekenler olarak sınıflandırmak doğru olacaktır. Bu sınıflandırmalara ek olarak evlilik, askerlik ve hapis gibi zaruri nedenlerden dolayı da gurbet hayatı yaşanabilmektedir. Anadolu coğrafyasında çok sayıda türkü gurbet temasını işlemektedir. Bu durum bizlere Türk insanının gönlünden geçenleri her daim türkülerle yansıttığı kanaatini bir kez daha göstermiştir. Türkülerin içerikleri incelendiğinde ise genelinde gurbette yaşamın zorlukları, sıla hasreti ve özlem duygularını barındırdığını görmekteyiz. Müşterek duygulardan olan gurbet ve sıla hasreti bölge fark etmeksizin her yörede dile getirilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Türkülerde gurbetin anlatımı için kimi motifler dikkati çekmektedir. Örnek vermemiz gerekirse *dağlar, yüce dağlar, dumanlı dağlar* gibi söylemler gurbette yaşayanlar için aşılması zor engel olarak belirtilirken *turna, allı turna, telli turna* gibi söylemler de ayrılığın özlemin bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak çalışmak için gurbete çıkan erkekleri geride bekleyen eşlerin dilinden dökülen türkülerde ise çoğu zaman erkeğinin başka bir kadına ilgi duyması ve geri dönemeyeceği endişesi, umutsuzluk, hasret hisleri derinlik kazanmıştır. Evlilik için gurbete giden gelinlerin sıkıntıları ise ağırlıklı olarak anne, baba ve kardeşlerine olan derin özlem hisleridir. Burada görmemiz gereken en temel durum türkülerdeki yalın dil, içten söylem ve gurbete dair hemen hemen duyguya yazılmış türkülerin olmasıdır.

Müzikal anlamda gurbet türküleri incelendiğinde ağırlıklı olarak Hüseyini makam dizisinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hüseyini makam dizisi daha çok pastoral yaşamla özdeşleşen eski bir makamdır. Bununla birlikte Hicaz, Uşşak, Kürdi ve Segâh makamları da sıklıkla kullanılmıştır. Türklülerde çoğunlukla 4/4, 9/8, 7/8, 8/8 ve 7/4 usulleri kullanılmıştır. Erzincan, Erzurum ve Kütahya yöreleri başta olmak üzere Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde gurbet temalı türküler yakılmıştır. Bu durum da bizlere Türk insanının türkülerle olan hassasiyetini ve duygularını türkü aracılığıyla ifade kabiliyetini tekrar göstermektedir.

Çalışmamızda incelenen gurbet temalı türkülerin listesi

Türkünün Adı	İli-Yöresi	TRT Repertuar No	Makam Dizisi	Usulü
Varıp Neylemeli Silayı Gayrı	Adana	1190	Hüseyni	4/4
Şu Kışlanın Kapısına	Adana	2345	Hüseyni	8/8
Maphusana Dedikleri	Afyon	1884	Segâh	4/4
İki Bülbül Geldi Kondu Çimene	Ankara	1437	Segâh	9/8 + 7/8
Bir Yiğit Gurbete Varsa	Artvin	3040	Hüseyni	10/8
Dumanı Da Vardır Şu Dağların Başında	Aydın	3432	Eski Çargâh	9/4
Mapushane İçinde Yanıyor Gazlar	Bartın	703	Eviç	4/4
Çekin Mayaları Burdan Gidelim	Burdur	1960	Hüseyni	9/16
Yağmur Yağar Dereleri Sel Alır	Burdur	3428	Hüseyni	9/14 + 4/4
Cezayir'dir Koç Yiğidin Vatanı	Çankırı	2065	Hüseyni	4/4
Maden Dağı Dumandı	Diyarbakır	1330	Hicaz	4/4
Sarı Yıldız Doğmuş Tekirdağ'ından	Denizli	4973	Hüseyni	Serbest
Ağ elime mor kınalar yakdılar	Denizli	7	Hüseyni	9/8
Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar	Edirne	190	Hüseyni	9/8
Teyyareler Yürüdü	Edirne	4780	Kürdi	4/4
Ben Aşığım Bahardaki Güllere	Erzincan	3319	Hüseyni	4/4
Gurbet Elde Bir Hal Geldi Başıma	Erzincan	3583	Hüseyni	4/4
Erzurum'da Bir Kuş Var	Erzincan	1298	Basit Suzinak	2/4 + 3/4
Yolumuz Gurbete Düştü	Erzincan	3227	Uşşak	4/4
Bir Yiğit Gurbete Düşse	Erzincan	2067	Gülizar	4/4 + 2/4
Yirmi Sene Gurbet Kahrını Az Mıdır?	Erzincan	27	Hüseyni	7/8
Garibim Attı Elimden	Erzincan	3642	Hüseyni	10/8
Şu Yüce Dağları Duman Kaplamış	Erzincan	355	Hüseyni	Serbest
İbrik Sıra Su Sıra	Erzurum	1157	Buselik	12/8
Yüksek Minareden Attım Kendimi	Erzurum	1312	Uşşak	10/8
Bayburdun İnce Yolunda	Erzurum	672	Buselik	10/8
Durnam Gelir Kona Kalka	Eskişehir	1280	Uşşak	4/4
Şu Tepenin Öte Yüzü	Eskişehir	966	Uşşak	9/16
İki Bülbül Konmuş Dağlar Başına	Isparta	3561	Çargâh	9/8
Zeyno Bana Kar Getir	Kahramanmaraş	3462	Uşşak	4/4
Yüce Dağ Başında Gara Gış Olur	Karabük	1957	Hüseyni	9/8
Gelmiş İken Bu Yerleri Gezelim	Kars	2721	Nikriz	2/2
Posta Yollarını Dolanıyorum	Kayseri	1532	Gülizar	9/8 + 15/8
Yarım İstanbul'u Mesken Mi Tuttun?	Kayseri	2353	Segâh	13/8 + 14/8 + 15/8
Şu Vetende Garip Kaldım	Kerkük	5159	Rast	10/8
Dağlar Dağladı Beni	Kırşehir	3731	Hüseyni	4/4
Gitme Bülbül Gitme Bahar Erişti	Konya	1598	Karciğar	2/4 + 5/4
Bir Gider De Beş Ardıma Bakarım	Kütahya	98	Hicaz	9/8
A İstanbul Sen Bir Han Mısın?	Kütahya	163	Kürdi + Hicaz	9/8
Dam Üstünde Kestane	Manisa	2487	Rast	9/8
Nergileler elimizde	Manisa	4771	Nihavend	9/8
Şu Yüce Dağların Karı Eridi	Mersin	1467	Eviç	27/8
Gine Yeşillendi Niğde Bağları	Niğde	1584	Hicaz	9/4 + 5/4
Gelemedim Emine'm Memlekete Bu sene	Rize	2070	Uşşak	9/16
Gurbet Elin Naşapası Tunç Olur	Rumeli	3372	Uşşak	14/8
Selanik Canım Selanik	Rumeli	4456	Hüseyni	9/8
Çarşamba'yı Sel Aldı	Samsun	2040	Hicaz	5/4 + 4/4
Yol Ver Bana Yol Ver Ey Yüce Dağlar	Sivas	2671	Uşşak	2/4
Harmana Çıktım Da Koyunlar Kuzu	Sivas	4064	Çargâh	9/8
Harmana Çıktım Da Koyunlar Kuzu	Sivas	4064	Çargâh	9/8
Gardaş Gitmem Diyarbakır Düzüne	Şanlıurfa	743	Hüseyni	2/4
Beyler Bahçesinde Bir Derin Kuyu	Tekirdağ	872	Hüseyni	16/8 + 19/8
Düşünün Halını Darda Kalanın	Tokat	3254	Uşşak	7/8
Bir Oda Yaptırdım Hurma Dalından	Trabzon	2769	Hüzzam	4/4 + 6/4
Duydum Ki Dost Acı Çekermiş Bensiz	Tunceli	5015	Hüseyni	8/8 + 7/8
Uzun Uzun Kamaşlar	Uşak	1053	Hüseyni	9/8
Peşkir Aldım Dürüden Kırık Zeybek Kız Oyunu	Uşak	4909	Uşşak	9/8
Gurbete Gitmesi Acıdır Acı	Yozgat	1063	Karciğar	Serbest

KAYNAKÇA

Büyükyıldız, H. Z. *Türk Halk Müziği-Ulusal Türk Müziği*, İstanbul, 2015.

İrtürk E. H. *TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Bulunan Asker Türkülerinin Makam ve Usûl Bakımından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2019.

Mirzaoğlu, F. G. "Gurbet Türkülerinde İstanbul İmgesi: Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun", *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 2019, ss. 849-859.

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuarı

Vural, T. "Türkülerdeki Göç Algısı", *Sahne ve Müzik Eğitim - Araştırma e-Dergisi*, 6, 2018, ss. 1-12.

Yalçınkaya, Ş. "Klâsik Türk Edebiyatında Gurbet ve Nevres-i Kadîm'in Gurbeti", *Journal of Turkish Language and Literature*, 4(1), 2018, 322-343.

Yücel, H. "Merzifon'un Kültürel Mirası: Merzifon Türküleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 2016, ss. 409-418.

Yücel, H. "Âşık Mahzunî Şerif Türkülerinde Toplumsal Olayların İzâhı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 54, Ekim 2021, ss. 196-224.

URL Adresi

<http://www.sendikahareketler.com/2021/06/istanbula-koylu-gocu-ve-15-16-haziran.html?m=0>
Erişim Tarihi 25.01.2022

<http://www.yenihayat.de/politika/geldik-kaldik-buraliyiz> Erişim Tarihi 15.11.2021

<https://www.repertukul.com/GURBETE-GITMESI-ACIDIR-ACI-1063>